

УДК 78.421;78.1;78.27

Соланський Степан Степанович,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедр спеціального фортепіано
і загального та спеціалізованого фортепіано
Львівської національної музичної академії
імені М. В. Лисенка
ORCID 0000-0001-9533-1344
szolanszky@gmail.com

Ластовецька-Соланська Зоряна Миколаївна,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри історії музики
Львівської національної музичної академії
імені М. В. Лисенка
ORCID 0000-0002-6606-9831
zoriana0705@gmail.com

ХУДОЖНЬО-ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИЙ ДИСКУРС БАХІАНСТВА У ГЛОКАЛІЗОВАНОМУ ПРОСТОРІ (НА ПРИКЛАДІ РЕЦЕПЦІЇ КЛАВІРНОЇ ТВОРЧОСТІ КОМПОЗИТОРА У ЛЬВОВІ)

Мета роботи – дослідити художньо- інтерпретаційний дискурс клавірної творчості Й.С. Баха, її рецепцію у місті Львові як об'єкт глокалізованого культурно-мистецького середовища. **Методологія** дослідження ґрунтується на застосуванні історично-музикознавчого, мистецтвознавчого, культурологічного та аналітичного підходів, що дало змогу проаналізувати основні засади критеріїв глокалізації, інтенсивність глобальних і локальних взаємодій та швидкість глокальних реакцій на прикладі рецепції та поширення творчості Й.С. Баха, простежити певні моделі інтерпретації в історичній перспективі, з урахуванням власних історично сформованих мистецьких пріоритетів та смаків львів'ян. Така методологія дала змогу акцентувати сучасний, постмодерний етап глокалізації культурно-духовних процесів в проєкції на інтерпретаційний дискурс доробку Й.С. Баха в конкретному регіоні. **Наукова новизна** полягає у формулюванні дефініції художньо-інтерпретаційного дискурсу, в розширенні уявлень про співвідношення глокалізованого та глокалізованого соціокультурного середовища, в дослідженні виконавського дискурсу клавірного доробку Й.С. Баха у Львові крізь призму його мистецько-культурних традицій і надбань. **Висновки.** Домінуючими видами взаємодій між глобальним і локальним стає у Львові активна аперцепція визнаних світових моделей інтерпретації клавірної музики Й.С. Баха. Її художньо-інтерпретаційний дискурс і традиції рецепції відзначаються симбіозом зовнішніх факторів та внутрішніх чинників. Одночасне існування романтичного, автентичного виконань, обробки творів німецького композитора джазовими піаністами – ця багата палітра збагачує бахівський компендіум у глокалізованому художньо-інтерпретаційному просторі міста Львова.

Ключові слова: глокалізація, глобалізація, художньо-інтерпретаційний дискурс, Й.С. Бах, клавірна творчість, рецепція, піаніст.

Соланський Степан Степанович, кандидат искусствоведения, доцент, доцент кафедр специального фортепиано и общего и специализированного фортепиано Львовской национальной музыкальной академии имени Н.В. Лысенко; Ластовецкая-Соланская Зоряна Николаевна, кандидат искусствоведения, доцент, доцент кафедры истории музыки Львовской национальной музыкальной академии имени Н.В. Лысенко

Художественно-интерпретационный дискурс бахиянства в глокализированном пространстве (на примере рецепции клавирного творчества композитора в Львове)

Цель работы – исследовать художественно-интерпретационный дискурс клавирной творчества И.С. Баха, его рецепцию во Львове как объект глокализированного культурно-художественного пространства. **Методология исследования** основана на применении историко-музиковедческого, искусствоведческого, культурологического и аналитического подходов, что позволило проанализировать основные принципы критериев глокализации, интенсивность глобальных и локальных взаимодействий и скорость глокальных реакций на примере рецепции и распространения творчества И.С. Баха, проследить определенные модели интерпретации в исторической перспективе, с учетом собственных исторически сложившихся художественных приоритетов и вкусов львовян. Такая методология позволила акцентировать современный, постмодернистский этап глокализации культурно-духовных процессов в проєкции на интерпретационный дискурс наследия И.С. Баха в конкретном регионе. **Научная новизна** заключается в формулировке дефиниции художественно-интерпретационного дискурса, в расширении представлений о соотношении глокализированной и глокализованной социокультурной среды, в исследовании исполнительского дискурса клавирного наследия И.С. Баха в Львове сквозь призму его художественно-культурных традиций и достижений. **Выводы.** Доминирующими видами взаимодействий между глобальным и локальным становится в Львове активная аперцепция признанных мировых моделей интерпретации клавирной музыки И.С. Баха. Ее художественно-интерпретационный дискурс и традиции рецепции отмечаются симбиозом внешних условий и внутренних факторов. Одновременное существование романтического, автентичного исполнения, обработки произведений немецкого композитора джазовыми пианистами – эта богатая палитра обогащает баховский компендиум в глокализированном художественно-интерпретационном пространстве города Львова.

Ключевые слова: глокализация, глобализация, художественно-интерпретационный дискурс, И.С. Бах, клавирные творчество, рецепция, пианист.

Solansky Stepan, Candidate of Art Sciences Ph.D., Assistant Professor, Departments of Special Piano and General and Specialized Piano at the Mykola Lysenko Lviv National Academy of Music; Lastovetska-Solanska Zoryana, Candidate of Art Sciences Ph.D., Assistant Professor, Department of History of Music at the Mykola Lysenko Lviv National Academy of Music

Artistic and interpretative discourse of bachianism in the globalized space (on the example of the reception of the composer's clavier music in Lviv)

The Purpose of the Article is to investigate the artistic and interpretive discourse of J.S. Bach's clavier creativity, its reception in Lviv as an object of globalized cultural and artistic surroundings. **The methodology** of the research is based on the application of historical, musicological, artistic and critical, cultural and analytical approaches, which enabled to analyze the basic principles of the criteria of globalization, the intensity of global and local interactions and the speed of the global reactions on the example of reception and the spread of Bach's creativity, to trace certain models of interpretation in the historical perspective, taking into account historically formed artistic priorities and tastes of Lviv residents. Such a methodology made it possible to accentuate the modern and postmodern stages of the globalization of cultural and spiritual processes in the projection into the interpretive discourse of Bach's creation in a specific region. **The scientific novelty** consists in

formulating the definition of artistic and interpretive discourse, in expanding the notions of the globalized and glocalized socio and cultural surroundings, in the study of the performing discourse of the Bach's clavier works in Lviv through the prism of its artistic and cultural traditions and achievements. **Conclusions.** The dominant views of the interactions between global and local are the active apperception of recognized world models of the interpretation of Bach's clavier music in Lviv. Its artistic and interpretive discourse and traditions of reception are characterized by a symbiosis of external factors and internal conditions. The simultaneous existence of romantic, authentic performances, the performing of works by the German composer with jazz pianists enriches the rich palette the Bach's Compendium in the glocalized artistic and interpretive space of Lviv.

Key words: globalization, glocalization, artistic and interpretive discourse, J.S. Bach, clavier creativity, reception, pianist.

Актуальність теми. У сучасному культурному континуумі активно взаємодіють глобалізовані духовно-культурні цінності й локальні, пов'язані з множинністю традицій національних культур. Недаремно вислів «*Think globally, act locally!*» став мотто нинішньої генерації у різних контекстах сьогодення.

На прикладі сприйняття у місті Лева клавірної творчості Й.С. Баха, яка продовжує викликати перманентне зацікавлення на різних просторово-часових та географічних координатах, варто з'ясувати, яким чином поєдналися зовнішні, глобальні фактори у її рецепції та місцеві культурно-мистецькі цінності. З цією метою послуговуватимемося категорією художньо-інтерпретаційного дискурсу, яка найбільш вдало та об'ємно описує специфіку досліджуваного явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій відбувається по декількох тематичних блоках. Що стосується категорії глокалізації, то вона активно осмислюється в західній (Р. Робертсон [6; 7], П. Кругман [4], Б. Веллман, А. Аппадурай, Д. Брукс, Е. Нормор, Г.Г. Кондкер [3], В. Рудометов, Д. Геберт [5], М. Риковський [5], Дж. Гобо, У. Бек та ін.) та російській (О. Уткін, О. Согомонов, М. Шинковський, Н. Кожевников, Н. Пашкевич, Ю. Благовещенський, Л. Кірьянова, А. Россошанський, Є Авдокушин, М. Носкова, А. Шаромов, К. Агіна, О. Матвеев, С. Донських, Н. Балакіна та ін.) науковій літературі. Слід виділити одні з останніх праць: монографію кіпрського вченого Віктора Рудометова «*Glocalization: a Critical Introduction*» (Лондон, 2016), збірник статей під його редакцією «*Glocal Religions*» (Базель, 2018) та працю під ред. Д. Геберта та М. Риковського «*Music Glocalization: Heritage and Innovation in a Digital Age*» (Кембрідж, 2018) [5].

В українській науці теж маємо напрацювання з означеної тематики: це роботи О. Олійника [2], О. Білоруса, М. Осійчука, О. Сушія, В. Воронкової, Ю. Дудки, В. Лукашевича, Б. Сютю та ін. Варто вирізнити розвідки О. Олійника, в яких вчений акцентує поняття патріотизму в структурі глокальних процесів та розглядає історичні етапи розвитку глокальності. Науковим аналізом бахіанства активно займаються А. Колягіна [1], А. Чехуніна, Л. Кіріліна, Р. Тарускін та ін. Означена ж стаття присвячена раніше невіршеній у науковій літературі проблемі – вивченню виконавського вектору бахіанства крізь призму глокалізації.

Мета дослідження – дослідити художньо-інтерпретаційний дискурс клавірної творчості Й.С. Баха, її рецепцію у місті Львові як об'єкт глокалізованого культурно-мистецького середовища.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, варто дослідити сутність терміну «глокалізація», що є синтезом слів «глобалізація» та «локалізація». Його вперше використали наприкінці 80-х років ХХ ст. на шпальтах журналу «*Harvard Business Review*». Одним з перших це зробив американський економіст Пол Кругман для позначення процесу становлення регіональних центрів та соціальної інфраструктури в країнах третього світу під впливом глобалізаційних процесів.

Взаємодіючи, глобальні та локальні ціннісні категорії та поняття утворюють нову «глокалізовану» категорію. Одним з авторів теорії глокалізації став шотландський вчений-соціолог Роланд Робертсон [6; 7], який розглянув нові виміри функціонування окремих регіонів у глобалізованому просторі, в тому числі, й культурних традицій певної місцевості в світлі глобальних процесів. Вчений пропонує поняття «нові глобальні локальності», котрі об'єднують людей не лише за їх національністю, але і за спільністю культурних інтересів. Так, прихильники академічної музики утворюють певні спільноти як глобального масштабу, так і локального, надаючи перевагу національним/регіональним композиторам. В утворенні таких спільнот їм сприяє швидка система зв'язку і отримання інформації.

Для позначення нового типу культурної спільноти Р. Робертсон застосував термін «глокалізація», що фіксує актуальні та взаємопов'язані процеси – гомогенізації та гетерогенізації. Він спрямований проти тлумачення глобалізації як уніфікованої світової системи транснаціональних зв'язків, в якій всі процеси (економічно-соціальні, життєві стандарти, культурні цінності тощо) розглядаються як однакові, а відмінності ігноруються. Моделі глокалізації аналізуються з опорою на мережеві форми самоорганізації та міжкультурну комунікацію. Перша глокальна організація *Glocal Forum* виникла в 2001 р. з метою знаходження оптимальної стратегії економічного, соціального та культурного розвитку тих чи інших регіонів.

О. Олійник вирізнув просторово-часові та організаційні критерії розгортання глокалізації як соціокультурного явища. До просторово-часових критеріїв він відніс «масштаби локальностей, інтенсивність глокальних взаємодій, швидкість глокальних реакцій, переважний вплив глобальних процесів на окремі локальності. До організаційних критеріїв віднесено: інфраструктуру локальності, інституалізацію глобальних і локальних структур та організаційні форми взаємодії між ними, домінуючі види взаємодій між глобальним і локальним» [2, 63].

Така система критеріїв, що творять глокалізований дискурс певного мистецького феномену, дозволяє об'єктивніше оцінити те місце, яке займає локальна традиція та історико-культурний контекст певного регіону, зумовлює специфіку сприйняття художнього стилю епохи чи інтерпретаційне переосмислення індивідуального стилю композитора. Доповнюючи сформульовані О. Олійником критерії глокалізації явища, розшифруємо ще деякі чинники, що забезпечують «гомогенність та гетерогенність»

буття загальноновизнаних артефактів у даному локальному середовищі, відповідно, проектуючи їх на музичну творчість. До таких істотних важелів формування виконавського «глокалізованого» варіанту належить, крім зазначених, особиста присутність тут композитора і форми його діяльності (концерти, спільні виступи з місцевими музикантами, викладання, особисті зустрічі з представниками еліти, участь у відповідних акціях тощо); діяльність тих осіб, які безпосередньо спілкувались з мистцем, або у нього навчались; більш чи менш сталі місцеві традиції інтерпретації його творів, які можна окреслити як «регіональну специфіку» сприйняття; популярність творів композитора в регіональних концертних програмах і в педагогічному репертуарі; наукові дослідження і публіцистичні праці, присвячені творчості композитора та інтерпретації, побутуванню його музики.

У цій класифікації слід наголосити на важливості історичної перспективи взаємодії категорій універсального та специфічно національного, які позначені, відповідно, як глобальна та локальна, так і критеріїв, за якими відбувається наукова дефініція глокалізованих процесів. Користуючись зазначеною класифікацією, а також загальними засадами, сформульованими Р. Робертсоном, спробуємо зазначити головні характеристики художньо-інтерпретаційного дискурсу глокалізованого простору, дати його стислу дефініцію та аплікувати на вивчення рецепції клавірної творчості Й.С. Баха у Львові.

Художньо-інтерпретаційний дискурс глокалізованого простору – це сукупність інтерпретаційних версій художнього (зокрема, музичного) твору, що відзначається ієрархією пріоритетів, сформованою певним локальним середовищем, вибірковістю як самих жанрів (чи конкретних творів) того чи іншого композитора або стилю, так і моделей виконання даного твору, специфікою їх суспільної репрезентації, суголосною духовним потребам і цінностям, відкрystalізованим в процесі історичного розвитку даної спільноти.

Отже, художньо-інтерпретаційний дискурс глокалізованого простору дозволяє не просто виявити сутнісні риси регіональної специфіки у виконавській традиції, пов'язаній з тим чи іншим стилем епохи чи індивідуальним стилем композитора, але й, що в сучасній гуманістичній науці видається значно важливішим, розкриває приховані механізми гнучкої і мінливої взаємодії універсальних, загальноприйнятих та навіть стандартизованих художніх моделей (особливо, коли йдеться про умисне наслідування, копіювання манери виконавця, що користується світовим авторитетом) і специфічних, сформованих у певному національному/локальному середовищі та позначеному рисами його неповторної традиції, котра встановлювалась протягом тривалого історичного періоду, у розмаїтих полікультурних перехрещеннях та взаємовпливах. Якщо глокалізований дискурс дозволяє визначити весь масштаб існуючих інтерпретаційних версій певного артефакту та включає в себе ті важелі, що діють практично на всіх рівнях і у всіх середовищах, котрі мають дотичність до даного артефакту (як знання про умови написання творів, естетику доби того часу, коли жив і творив композитор, редакції, специфіку інструментів, на яких вони виконувались тощо), то глокалізований дискурс намагається пояснити, яким чином ці загальні дефініції трансформуються в конкретному соціокультурному середовищі, позначеному власними національними/локальними традиціями, системою цінностей і потреб.

Якщо в характеристиці художньо-інтерпретаційного дискурсу глокалізованого простору спостерігається доволі рівномірна взаємодія різних індивідуальних, національних та історико-хронологічних, духовних і матеріальних параметрів виконання твору, тобто він мислиться як свого роду універсальний потенціал, з якого можна вибирати відповідні індивідуально для себе чи для регіональної традиції варіанти, то розглянута категорія глокалізованого дискурсу відзначається більшою прив'язаністю до потреб свого середовища (культурної спільноти) і може іноді навіть доволі істотно відрізнитись від пріоритетів інших регіонів. У глокалізованому дискурсі слід враховувати зазначену Р. Робертсоном активну взаємодію гомогенності та гетерогенності, в якій кожен із зазначених процесів отримує самодостатню і рівновартісну роль. Тож на цій основі не варто розглядати глокалізований дискурс просто як частковий, редукований варіант глокалізованого, а як самостійну і неповторну форму буття даного музичного феномену, що враховує завоювання сучасного глобального інформаційного поля і коригує його, відповідно до духовного континууму свого середовища.

Оскільки основні критерії глокалізації сформульовані, конкретизуємо їх зміст, проектуючи на конкретний об'єкт – інтерпретаційну рецепцію клавірної творчості Й.С. Баха у Львові з точки зору просторово-часових координат: 1) *масштаб локальності* – Львів; 2) *інтенсивність глокальних взаємодій* – вельми активна, враховуючи геополітичне становище міста в історичній перспективі та полінаціональну і полікультурну громаду; 3) *швидкість глокальних реакцій* – у випадку рецепції та поширення творчості Й.С. Баха неоднорідна. З одного боку, у Львові протягом декількох років перебував німецький композитор, учень Й.С. Баха Й.Ф. Кірнбергер. Ймовірно, час його праці припадає на період між 1742 і 1754 рр., тож логічно припустити, що твори свого вчителя він виконував у Львові, причому ще за життя останнього. З іншого ж боку, наступні періоди принесли інші духовні пріоритети, насамперед, віденських класиків, а протягом ХІХ ст. – романтиків, в першу чергу, Ф. Шопена, особливо в зв'язку з діяльністю його учня К. Мікулі.

Більш систематично і активно клавірні твори Й. С. Баха виконувались в радянські часи, в зв'язку з уніфікацією концертних програм на території СРСР і можливістю познайомитись з інтерпретацією провідних російських виконавців Й.С. Баха – Т. Ніколаєвої, С. Ріхтера, С. Фейнберга та ін., а також навчанням низки вихованців Львівської державної консерваторії ім. М.В. Лисенка у Москві та Ленінграді.

Останніми роками інтенсифікувалось виконання клавірних творів Й.С. Баха. Заслужена артистка України Етелла Чуприк за два вечори виконала 48 його прелюдій та фуг (2013, Львівська філармонія).

Грандіозним 24-х годинним «Бах-Маратоном» було відзначено ювілей композитора 21.03.2015 р. Цей масштабний проект відбувався у різних локаціях Львова, з рекордною кількістю виконавців (понад 600). Концерт піаніста Павла Гречки був присвячений бахівському «ДТК» (13.10.2016, кав'ярня «Штука»). Дуже особисту візію цього шедеву представив лауреат міжнародних конкурсів Дмитро Онищенко, який виконав перший том циклу (02.11.2018, Львівський органний зал). Рік 2018 був плідним на проекти, в яких фігурувала творчість німецького композитора. Ось назви деяких з них: «Сад любові. Бах. Скарлатті» (21.03.2018, Будинок органної музики), концерт польського органіста Гедиміна Грубби з творів Й.С. Баха (16.10.2-18, Будинок органної музики). На зламі 2018 і 2019 рр. у Львівській обласній філармонії з успіхом відбувся Перший філармонійний Фестиваль «*Bach Contemporary*».

На підставі аналізу інтерв'ю з провідними львівськими педагогами, проведеного автором у 2010-2011 рр., робимо висновок, що у питанні інтерпретації клавірних творів Й.С. Баха не існує єдиної вектору через їх приналежність до різних генерацій та розбіжне ставлення до тенденцій сучасного виконавства.

4) *Переважаючий вплив глобальних процесів на окремі локальності*. Глобальні процеси, зокрема, в поширенні певних моделей інтерпретації, сприймалися у Львові завжди специфічно, з урахуванням історично сформованих мистецьких пріоритетів та смаків. Тому, інтерпретаційні версії клавірної музики Й.С. Баха в історичній перспективі здебільшого пов'язувались з їх романтичною візією.

З точки зору організаційних критеріїв констатуємо: 1) *зростання інтересу до клавірної творчості Й.С. Баха* в II половині XIX – XX ст., в зв'язку зі становленням авторитетної піаністичної школи та наявності кількох видатних персон – піаністів-педагогів (К. Мікулі, В. Курца та ін.); 2) *інституалізація глобальних і локальних структур та організаційні форми взаємодії між ними*. Тут враховується тривалий період переваги аматорських колективів та салонних видів музикування, поступове становлення професіоналізму, яке відповідним чином сприяло поширенню музичних стилів, форм і жанрів, раніше менше доступних для виконання та рецепції в зв'язку з об'єктивними причинами (відсутність інструментарію та фахівців належного рівня). Зростання професійного рівня піаністів в краї, що відбулось в зазначений період, тобто в II половині XIX ст. – на поч. XX ст., відповідним чином сприяло і поширенню клавірної творчості Й.С. Баха та утворенню локальної традиції її виконання; 3) *домінуючі види взаємодії між глобальним і локальним*. Очевидно, подібні взаємодії теж постійно еволюціонують і не залишаються незмінними впродовж багатьох десятиріч. Проте, виходячи на сучасний, постмодерний етап глокалізації культурно-духовних процесів та згортаючи їх на інтерпретаційний дискурс Й.С. Баха в конкретному регіоні (м. Львів), зазначимо, що домінуючими видами взаємодій між глобальним і локальним стає активна аперцепція визнаних світових моделей інтерпретації.

Висновки. Позаяк у Львові перехрещуються піаністичні традиції різних шкіл (віденської, німецької, польської, чеської, київської, російської – її московської та лєнінградської гілок), констатується багатогранність Львівської фортепіанної школи, формування мистецьких позицій якої відбувається в руслі як глобалізаційних, так і локальних процесів. Художньо-інтерпретаційний дискурс клавірної музики Й.С. Баха, звичаєві традиції її рецепції відзначаються симбіозом зовнішніх факторів та внутрішніх чинників. Одночасне існування романтичного, автентичного виконань, прочитання творів німецького композитора джазовими піаністами – ця багата палітра збагачує бахівський компендіум у глокалізованому художньо-інтерпретаційному просторі міста Львова. Перспективи подальших розвідок полягають у простеженні художньо-інтерпретаційного дискурсу у Львові творчості інших композиторів класико-романтичного періоду та їх компаративному зіставленні.

Література

1. Колягіна А.Е. Феномен бахіанства в світє історических і культурних процесов прошлого і настоящих дней // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. В 2-х ч. Ч. 2. Тамбов: Грамота, 2016. № 11 (73). С. 127-133.
2. Олійник О.М. Глокалізація: етапи розвитку // Грані. Дніпропетровськ, 2010. № 5 (73). С. 60-64.
3. Khondker, Habibul Haque. (2004). Glocalization as Globalization: Evolution of a Sociological Concept In book: Bangladesh e-Journal of Sociology 1 (2). 12-20.
4. Krugman, Paul & Venables, J. Anthony (1995). Globalization and the Inequality of Nations In book: The Quarterly Journal of Economics, Vol. 110, No. 4. 857-880.
5. Music Glocalization: Heritage and Innovation in a Digital Age (2018). Hebert, D. G. & Rykowski, M. (Eds.). Cambridge Scholars. 431.
6. Robertson, R. (2003). Globalization or glocalization? In book: Globalisation. Critical concept in sociology. Robertson R., White K. E. (Ed.) London. Vol. III. 31-51.
7. Robertson, R. (1992). Globalization: social theory and global culture. London: SAGE Publications Ltd. 211.

References

1. Kolyagina, A.Ye. (2016). The phenomenon of bachianism in the light of historical and cultural processes of the past and present days. Historical, philosophical, political and legal sciences, cultural studies and art history. Questions of theory and practice. In 2 vol.; Vol. 2. Тамбов: Hramota. № 11 (73). 127-133. [in Russian].
2. Oliinyk, O.M. (2010). Glocalization: stages of development. Hrani. Dnipropetrovsk. № 5 (73). 60-64. [in Ukrainian].
3. Khondker, H.H. (2004). Glocalization as Globalization: Evolution of a Sociological Concept In book: Bangladesh e-Journal of Sociology 1 (2). 12-20. [in English].
4. Krugman, P. & Venables, J.A. (1995). Globalization and the Inequality of Nations. In book: The Quarterly Journal of Economics, Vol. 110, No. 4, 857-880. [in English].
5. Music Glocalization: Heritage and Innovation in a Digital Age (2018). Hebert, D. G. & Rykowski, M. (Eds.). Cambridge Scholars. 431. [in English].
6. Robertson, R. (2003). Globalization or glocalization? In book: Globalisation. Critical concept in sociology. Robertson R., White K. E. (Ed.) London. Vol. III. 31-51. [in English].
7. Robertson, R. (1992). Globalization: social theory and global culture. London: SAGE Publications Ltd. 211. [in English].